

УДК: 725:719

Ратушинський Н.В.,
nazrat87@gmail.com, код ORCID: 0000-0002-4837-3274,
Національний університет «Львівська політехніка»

МІСТОБУДІ ТА ТРАНСФОРМАЦІЇ СЕРЕДМІСТЯ ЛЬВОВА ТА ВИНИКНЕННЯ ПЕРШИХ ПАСАЖІВ

Проаналізовано основні етапи трансформації міського середмістя і появу перших львівських пасажів. Основною ціллю є визначення особливостей пасажів, етапи будівництва пасажів, їх функціональне і предметне заповнення, зв'язок розбудови пасажів з соціально-економічними чинниками.

Ключові слова: Львів, трансформація історичного ядра міста, пасаж Андреоллі, пасаж Фрухта, пасаж Клейна, пасаж Ляуфнера, ХІХ ст.

Актуальність теми. Спостерігаючи за розвитком і відповідними трансформаціями міського середмістя Львова постає питання у висвітленні передумов появи та розвитку і особливостей ринкових пасажів. Для зазначення основних принципів облаштування пасажів необхідно виявити функціонально-просторові особливості побудови пасажів та їх зв'язок з міським середовищем. На початку ХІХ ст. виникнення пасажів пояснювалось не лише в потребі утворення безпечних та контрольованих торгових просторів, а швидше у відповідності паралельного прогресу реорганізації міського середовища до відчутних соціально-побутових змін в середині суспільства.

Обговорення питання. Проблемою дослідження історії пасажів, еволюцію планувальної структури в цій чи іншій мірі займались: як історики: Крип'якевич І. «Історичні проходи по Львову» та Ілько Лемко 1243 вулиці Львова 1939-2009 рр. (обидва висвітлювали пасажі як міські провулки, вказувались історичні їх назви), Котлобулатова І. «Пасажі Львова» (історичний аспект), як мистецтвознавець. В галузі теорії архітектури дана тематика зачіпалась в роботах: Ковальчук Х.І. (Особливості архітектури Львова наприкінці ХVІІІ - першої половини ХІХ ст.), Лисенко О.Ю. (Формування та збереження архітектури громадських просторів у структурі житлових будинків Львова рубежу ХІХ-ХХ століть), Могитич Р.І. (Розвиток урбаністичного середовища львівського Середмістя у 2 половині ХІІІ - на початку ХХ століть). Загальну характеристику містобудівельних просторів міста окреслив професор, доктор архітектури Бевз М.В в роботі «Урбаністичні перетворення центру Львова у період кінця ХVІІІ-ХІХ ст.». Історичний дослідник Іван Крип'якевич у книзі Історичні проходи по Львову, змалював структуру пасажів в місті та

включив дані простори до мережі історичних проходів Львова, тут також подана коротка історія найвідоміших з них (Андреоллі, Клейна, Фрухта).

Історичний аспект трансформації середмістя. За проміжок часу від XVI до XVIII століття Європа пройшла від епохи Відродження до епохи Просвітництва. У ті часи так склалося, що у Речі Посполитій на розвиток освіти, а отже і науки, суттєво впливали святі отці католицького ордену «Товариства Ісуса» (єзуїти). Організований у середині XVI століття на хвилі Контрреформації, орден мав собі за головну мету організацію католицького шкільництва і докладав для її досягнення значних зусиль. Орден заснував по цілій Європі низку колегіумів і університетів (наприклад, Вільнюський), вступ до цих навчальних закладів був вільний для будь-якого християнина без плати. Саме єзуїтом був уродженець Львова Міхал Боїм (1612–1659), із славнозвісного львівського роду Боїмів, місіонер та мандрівник, про якого відомо, що під час подорожей Китаєм він здійснював астрономічні спостереження і уклав мапу Китаю (*Polska astronomia w Chinach.*// Н. Lunomirski *Urania* 45 (1974) z. 3 s. 75-78.) Єзуїти з'явилися у Львові наприкінці XVI століття і, не зважаючи на неприязне ставлення міста, вибороли собі ділянку у середмісті коло західного муру, за яким протікала річка Полтва. Там вони заснували монастир, побудували костел св. Петра і Павла, з 1608 року почав діяти колегіум, а з 1613 у ньому почали читати математику і фізику. У зв'язку із будівництвом костелу було перебудовано також і хвіртку на внутрішньому валу, яка давала пішохідний вихід із міста на Полтву, зараз на цьому місці є виїзд із площі Івана Підкови на проспект Свободи. Ця хвіртка отримала назву єзуїтської. Протягом XVII ст. єзуїти поступово розбудовувалися і розвивали свій колегіум, не зважаючи на спротив міста та протести Краківської та Замойської академій [3]. Перед колегіумом постало питання про побудову пристосованого приміщення для обсерваторії. Згадку про будівництво обсерваторії знаходимо у архівній збірці витягів із львівських міських актових книг стосовно діяльності ордену єзуїтів у Львові (ЦДІА фонд №52, Опис №1, Справа №234): «Року 1771, дня 27 квітня, Єзуїтський колегіум, бажаючи збудувати у Львові астрономічну обсерваторію, домагався від міста дозволу на зруйнувати стару хвіртку, натомість коштом колегіуму збудувати нову разом із астрономічною обсерваторією, на що місто Львів, з долученням королівської згоди, дало дозвіл додавши таку умову, щоб коли ця обсерваторія згодом не буде необхідною для використання з навчальною метою, повернути її місту». Додатково місто давало на виконання робіт чотири тижні, також вимагало від єзуїтів облаштувати прилеглу територію, самим розробити проект і розмістити на хвіртці герби міста, а не єзуїтські. Цей факт підтверджує інший архівний документ, фотокопія латиномовного рукопису Велєвіча «Історія Львівської колегії

езуїтів», де зазначено: «15 травня 1771 року превелебний канонік Мошинський отримав від превелебного отця Домініка Зельонки посаду управителя Колегіуму. В середині травня Колегіум збудував астрономічну обсерваторію на міському ґрунті, перед тим уклавши з містом належну угоду, а також склавши відповідні обопільні умови. На стіни тієї будови отець Себастьян Сераковський ордену єзуїтів за згоди настоятелів перший вніс 10 тисяч польських золотих. Решту видатків Колегіум взяв на себе.» Проект астрономічної обсерваторії був укладений тим самим Себастьяном Сераковським, племінником архієпископа Сераковського, що пожертвував зі своєї спадщини гроші на будівництво. Архітектор і меценат обсерваторії, єзуїт С. Сераковський (1743-1824) навчався математики і теології у Львові з 1764 по 1767 рік, потім навчався у Відні та Римі. 1770 року молодий вчений повернувся до рідного міста на посаду асистента професора математики і астрономії Л. Гошовського. Астрономічна обсерваторія, станом на 1775 р., зафіксована на макеті Януша Вітвіцького 30-х років ХХ ст.. У 1777 році міські мури знесли, але будівля обсерваторії залишилася, єзуїтську хвіртку перебудували на браму, щоб через неї могли проїздити карети та вози. У 1784 році Університет знову реформували з ініціативи кайзера Йозефа II, цього разу реформи були набагато радикальніші, так з'явився австрійський університет імені Йозефа II, Йозефінський університет [4]. У фундаційному дипломі цього університету обсерваторія вже не згадується, отже, напевно, вона вже згорнула свою діяльність. Йозефінський університет перенесли у приміщення монастиря Тринітаріїв, це далі по сучасній вулиці Театральній, там він і перебував аж до пожежі революції 1848 року [5]. Останню згадку про першу обсерваторію знаходимо у історії університету (*Historia Uniwersytetu Lwowskiego/L. Finkel, S. Starzynski – Lwow.-1894, s. 47*), де цитується запит із надвірної канцелярії губернатора, датований 1783 роком, стосовно бажаного місця закладення нового будинку для астрономічної обсерваторії, бо дотогочасова має затулену північну і східну частини неба, а переїзд важких карет через браму призводить до дрижання інструментів і заважає магнітним спостереженням. Очевидно, що стару обсерваторію десь цього ж року і розібрали, а нової так і не збудували. Новий для Львова період, як вже згадано, розпочався у 1777 році, коли за наказом австрійської влади прийняли рішення спочатку розібрати оборонні міські брами (вони заважали рухові і до того ж втратили своє оборонне значення), а згодом і всі міські оборонні мури, включно з спорудами Низького Замку, що завдало великої шкоди історичній архітектурній спадщині міста; цей проект став пілотним варіантом зняття Віденських оборонних мурів, які простояли на кілька десятиліть довше від Львівських. Підтвердженням цьому є той факт, що розбирання старих середміських укріплень та створення променад, а згодом

кільцевих бульварів на їх місці, у Львові було проведено в період, з 1777 по 1835 рік. У Відні подібні заходи почали реалізовуватися лише, починаючи від 1857 р., у містах Будапешті та Празі після 1870 р.. Центр міста із площі Ринок поступово перемістився на новозакладене бульварне кільце, яке майже по всьому периметру охоплювало старе середньовічне місто, лише зі сходу оборонні мури простояли до середини XIX століття (початок демонтажних робіт припадає на 1820 рік).

Рис. 1. Єзуїтська хвїртка на макеті Я. Вітвіцького 30-ті рр.. XX ст. [1].

Рис. 2. Старе розпланування площі Ринок на Макеті Я. Вітвіцького 30-ті рр.. XX ст. [1].

Зі старих міських укріплень лише вдалось вціліти Пороховій вежі, яка стояла осторонь і далі служила як порохівниця, тобто складом зброї, залишкам Римарської вежі комплексу Домініканів та Малярської вежі, вежі цеху Токарів, Руської вежі, споруди Королівського та Міського арсеналів і східна частина високого муру. Зміни торкнулися також і головної водної артерії Львова – річки Полтви, що протікає із західного боку середмістя, де на першому етапі були споруджені три мости. На другому етапі почалось замурування ріки Полтви [7]. До 1840 року проіснував останній на сучасному проспекті Свободи міст навпроти нинішнього готелю «George». Аналізуючи архітектурні і містобудівні перевтілення у сформованому історичному ядрі як окремі послідовні та закономірні для свого часу явища можна виділити основні напрямки проектних робіт, які проводились наприкінці XIX ст. у Львові:

1. Завершення розбору оборонних мурів навколо середмістя.
2. Реконструкція забудови середмістя.
3. Опрацювання містобудівних заходів щодо утворення нового міського громадського ареолу.
4. Адаптація внутрішньо-квартальних та між кварталних просторів з метою створення системи камерних громадських просторів (пасажів).

5. Закладання нових міських парків.

Поява перших пасажів. Із появою першого львівського пасажу в 1803 році, передумовою чого стало об'єднання території внутрішнього двору кам'яниць 29 на площі Ринок і 12 на вулиці Театральній в 1799 році, остаточно руйнують залишки оборонних мурів на західній ділянці міста. Можна припустити, що в перші роки існуванні пасажу Андреоллі діяла Багатих Крамів через пасаж із залишками перебудованої на браму Єзуїтської фіртки, яка виводила середньовічні громадські торгові простори «старого Львова» на новоутворене бульварне кільце ХІХ століття із своїми просторами.

Пасаж Андреоллі:

Місце знаходження: пл. Ринок, 29 – вул. Театральна, 12.

Рік побудови: 1803.

Статус: прохідна ділянка на пл. Ринок – середринковий квартал.

Власник: Домініко Андреоллі - Ехрбар Андреоллі.

Стилістика: ренесанс.

Реконструкції: 1803; 1825; найзначніша реконструкція відбулась в час СРСР.

Стан збереженості: автентична субстанція перебуває в задовільному стані, втрати

складають 25-30 %.

Технічний стан: добрий.

Сучасне використання: торговий прохід, відновлення статусу пасаж.

Розміри: довжина – 85 м., ширина – 4 м., розмір площі – 5×5,5 м..

Особливості: тут в 1850 році в крамниці А. Федоровського продавали перші у Львові поштові марки. найстаріший пасаж в Центрально-східній Європі.

Цінність забудови: пам'ятка архітектури, охорон. №326/27, внесена до списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Перший і найстаріший збережений пасаж Львові, що сполучає площі Ринок та І.Підкови (колишня площа Св. Духа). Комплекс пасажу складається з спільного внутрішньо дворового простору двох кам'яниць на площі Ринок та №12 на вулиці Театральній). Кам'яниця на площі Ринок, 29 – це будинок другої половини ХVІІІ століття, збудований в стилі ампір. До середини ХVІІІ століття на цьому місці стояла одна з найгарніших ренесансних кам'яниць міста, збудована у ХVІ столітті львівськими патриціями Кампіанами. У 60-70-х роках ХVІІІ століття на місці двох попередніх будинків останній польський військовий комендант міста полковник Феліціан Коритовський за проектом Христофора Мурадовича зводить теперішню будівлю. 1803 року будинок придбав швейцарець Домініко Андреоллі і 1825 року заснував тут одну з перших у Львові цукерень [8]. Заклад

Андреоллі успішно проіснував у місті чи не найдовше з усіх схожих закладів – понад 50 років. Проте по смерті власника не найшлося гідного управителя цукерні і при керівництві рідного брата Ехрбара Андреоллі вона остаточно занепадає. Можливо пасаж слугував своєрідним продовженням внутрішньо ринкової торгової вулиці Пасамонічої, яка проіснувала до 1929 року, коли остаточно розібрали всі колишні ринкові споруди. Отже гіпотетично на протязі 26 років у Львові існувала потужна торгова вісь, яка ще знаходилась у старому міському громадському центрі на Площі Ринок і поширювалася в напрямі до нового міського центру – сучасного проспекту Свободи.

Ринок, 29: Список власників будинку за списками платників податків [9]:

Дім темричівський-1; Кампіанська-2,3; Матіас Ароматаріус-1; Госсовських-2; Дибовичівська-3, де 1- Власник за списками податків 1569 і 1573;

2- Власник за списками податків 1631 і 1662

3- Власник за списками податків 1767 (ЦДІАЛ Ф-52 Оп-1 Сп-770; 777;783;812);

Рис. 3. План розпланування площі Ринок станом на поч. XX ст.

Рис. 4. Архівне фото пасажу Андреоллі 30-ті рр..

Важливий містобудівний документ був прийнятий міською владою у 1891 році, видана постанова про регулювання забудови у центральній частині міста [4]. Постанова була спрямована, у першу чергу, на покращення транспортного сполучення в кам'яницях, таким чином створити нові вулиці, які мали б набагато ширші параметри самої вуличної мережі. Основні реконструктивні роботи у середмісті передбачали наступні дії:

1. пробиття двох нових вулиць з пл. Ринок до новоутвореного бульварного кільця (на захід – шляхом знесення будинків на пл. Ринок 28, 29 та будинку на

вул. Театральній, 10; на південь – через кам'яниці 16, 17 на Ринку і квартал з вул. Вальної до пл. Галицької);

2. збільшення ширини деяких вулиць за рахунок часткового перенесення забудови лівої чи правої їх сторони. Таким чином передбачалось розширити вул. Руську, Вірменську, Краківську, Галицьку, Боїмів, Сербську, Кілінського та інші. Цей план частково був реалізований на згаданих вулицях, у тій частині, яка знаходиться далі від пл. Ринок;

3. розібрання старих кварталів, для збільшення громадських просторів. Дані дії були реалізовані у випадку з кварталом старої забудови між Ставропігією та Домініканським собором (східний напрям) та синагогою за міським арсеналом.

4. ущільнення забудови у середмісті, за рахунок значного запасу площ у внутрішньо кварталних просторах та надбудови будівель із початком виконання першої фази посилення фундаментів.

5. будівництво більших за розміром споруд (до цього у середмісті переважала забудова у 3-4 вікна) і технічне та інженерне переоснащення існуючих.

Пасаж Фрухта:

Місце знаходження: пл. Ринок, 12 – вул.Староєврейська, 19.

Рік побудови: середина XIX ст..

Статус: прохідна ділянка на пл. Ринок – середринковий квартал.

Власник: Б.Фрухт.

Стилістика: ренесанс, класицизм.

Реконструкції: найзначніша реконструкція відбулась в час СРСР з перепрофілювання приміщень першого поверху і синагоги в цілому в житлові приміщення.

Стан збереженості: історична розпланувальна структура комплексу збережена, стан збереженості автентичних споруд також добрий, втрати складають 10-15 %.

Технічний стан: задовільний.

Сучасне використання: внутрішньо дворовий простір поділений між будинками – 12 на площі Ринок і 19 на вулиці Староєврейській.

Розміри: довжина – 83,5 м., ширина – 3,5 м..

Особливості: в комплексі пасажу існував проект побудови культової споруди – синагоги, що також являється унікальним явищем в Європі.

Цінність забудови: споруди включені в список пам'яток архітектури.

Ще один пасаж, що розміщувався між південною стороною площі Ринок і вулицею Староєврейською, складався з двох кам'яниць і синагоги. Будинок на пл. Ринок, 12 (конскрипційний номер 229) побудований у XVI ст. Тоді

власником кам'яниці був радник Йодок Гляч (Юст (Юстус) Гляц або Гляч), звідси походить назва "Глячівська кам'яниця" [8]. У 1890-х роках будинок належав Регіні Зіммель, в 1894 році був затверджений магістратом проект каналізації основної частини будинку (архітектори Якуб Соломон Крох і Маврицій Зільберштайн). На початку ХХ ст. будинок належав професору Бертольду Фрухту та його дружині Рахелі Фрухт. В 1907 році на їхнє замовлення архітектор Артур Шлеєн виконав проект добудови лівої чотириповерхової офіщини. Проект був затверджений магістратом 6 червня 1907 року. У 1908 році на кошти професора Бертольда Фрухта архітектор Генрик Орлеан виконав проект реконструкції головного фасаду, а в наступному році – додаткові плани на будівництво чотириповерхової офіщини. Приблизно з початку ХХ століття у внутрішньому дворі починає відбуватись торгівля, саме в цей час можна припустити починати діяти пасаж. У 1930-х роках власником будинку був Шутц Абрагам [8]. Будинок зберіг первісну планувальну структуру з характерним асиметричним плануванням. Частина приміщень першого поверху перекрита хрестовими та півциркульними склепіннями з люнетами. Вистрій головного фасаду зберіг елементи ренесансу. Вікна другого і третього поверхів прикрашені ренесансними профільованими обрамуваннями, над якими поміщені лінійні сандрики. Над вікнами третього поверху поміщені оригінальні ренесансні гротескові маскарони. Будинок завершений аттиком. Незважаючи на перебудови ХІХ ст. будинок зберіг середньовічну планувальну структуру будинку та ренесансний характер фасаду. Будинок зі сторони вулиці Староєврейської, 19 (у 1871 № 23, конскрипційний № 336 m) в ХVІІІ ст. називався кам'яницею Юстгляцовською з Ринку (власність римо-католицька) це триповерховий будинок шириною у сім вікон, сучасний вигляд зберіг з початку ХІХ ст. В офіщині на великому подвір'ї у збереглась прибудована споруда колишньої синагоги «Охоронниці Суботи», яку збудували в 1878 році з ініціативи Менкеса Райшера (Menkes Reischer) для Товариства Szomrej Szabat. Синагога була розгромлена у 1941 р., однак її будівля збереглась, щоправда зараз це частина офіщини будинку перепрофільована під житло.

Пасаж Клейна:

Місце знаходження: пл. Ринок, 18 – вул. Староєврейська, 7.

Рік побудови: Середина ХІХ ст..

Статус: прохідна дільниця на пл. Ринок – середринковий квартал.

Власник: Клейн.

Стилістика: ренесанс, інтернаціональний стиль з місцевими традиційними особливостями.

Реконструкції: найзначніша реконструкція відбулась в час СРСР, тоді й

побудували на місці офіщини будинку №18 на пл. Ринок нову адміністративну

будівлю, виконану приблизно в тих же масштабах, що й навколишні будівлі.

Стан збереженості: історична розпланувальна структура комплексу збережена, проте стан збереженості автентичних споруд – незадовільний, втрати складають 75-90 % наповнення.

Технічний стан: збережені споруди перебувають в задовільному стані.

Сучасне використання: прохідний внутрішньо дворовий простір.

Розміри: довжина – 83 м., ширина – 9 м., розмір площі – 12×19 м..

Особливості: найширший внутрішньо дворовий прохід з пл. Ринку у Львові.

Цінність забудови: споруди включені в список пам'яток архітектури Юнеско.

Пасаж Клейна (Гуттерів) виходив на південну сторону площі Ринок починався за брамою кам'яниці №18 і виходив на вул. Боїмів (тепер Староєврейська, 7). Будинок на пл. Ринок, 18 (конскрипційний номер 325), колишня шестивіконна Гуттетерівська кам'яниця побудована близько 1553 р. для краківського купця Єжи Гуттетера (**Jerry Gutteter**) як палацова. Вважається найстаршою кам'яницею на пл. Ринок. Це була друга кам'яниця у місті після Корняківської (пл. Ринок, 6), яка займала дві будівельні парцелі і мала шість вікон на фасаді. У її залах відбувалися урочисті міські банкети, наприклад з okazji коронування Зигмунта III Ваза. За податковим реєстром 1712 р. будинок числився двоповерховим (триярусним) і прохідним (мав вихід на сучасну вул. Староєврейську) та з індермахом (дворовим флігелем з тилу). Це розпланування збереглося дотепер. Протягом другої половини XVIII ст. кам'яниця перебувала у занедбаному стані. Про це свідчать акти технічного стану проведені магістратом у 1763, 1765, 1767, 1772 та 1779 років. Близько 1785 р. нова кам'яниця від пл. Ринок, 18 була збудована, одночасна зведено також тильну кам'яницю, яка виходила на сучасну вул. Староєврейську. Вартість будівництва становила 25942 золотих польських. 10 червня 1785 р. Ратинський продав Андзуловському Барчівську кам'яницю за 58 тисяч золотих польських. В цьому ж році Андзуловський здав її в оренду міському Товариству пропінаторів (продавцям спиртних напоїв). Між тильним і головним будинком на подвір'ї стояла брамка, яка збереглася до наших днів. В першій половині XIX ст. на першому поверсі будинку на пл. Ринок, 18 існувала аптека "Під золотим оленем", яка належала відомій львівській родині Зенткевичів, які займалися аптекарською справою ще з XVI ст. [8]. З тильного боку до головного будинку, від подвір'я, до нього прилягали триярусні флігелі

(офіцини), побудовані одночасно з ним. Дотепер зберігся лише один флігель при граничному мурі будинку №17. Головний фасад вирішений у стилі пізнього бароко або класицизму з ремінісценціями бароко. Скульптурний декор на фасаді відсутній. Перший поверх обличкований тесаним каменем і підкреслений тягою. Верхні поверхи на всю висоту декоровані тосканськими пілястрами, які ділять фасад на три прясла по одній парі вікон у кожному. Всі вікна, за винятком двох півциркульних, які виходять на балкон, мають лучкові перемички. Обрамуння вікон профільовані. Центральна частина (з незначним виступом) акцентована над вхідною брамою невеликим балконом з витонченим рисунком кованої балюстради. Балкон підтримують різьблені кам'яні кронштейни з використанням рокайлевих форм. Скромний вінцевий карниз будинку з обох боків фланкують дві класицистичної форми вази на постаментах. В сінях, у стіні від будинку №17, зберігся білокам'яний портал, вірогідно, з будівлі XVI ст. Всі приміщення на першому поверсі перекриті склепіннями. Через браму та довге подвір'я можна вийти на вул. Староєврейську. Кам'яниця належить до кращих зразків пізньобарокового житлового будівництва. Цікаво, що пасаж Клейна також творив своєрідну торгову вісь в напрямку на південь від площі Ринок, щоправда з незначним зміщенням на вулиці Староєврейській (≈ 15 м.), де примикав пасаж Ляуфнера. Будинок на Староєврейській, 7 (у 1871 № 11, конскр. № 332 т) в XVIII ст. називався кам'яницею Грацовська або Барчевська з Ринку (власність римокатолицька), споруджено його близько 1785 року. В будинку до 1939 року розміщувались магазини бакалійних товарів Ожмінського одягу Шнека.

Пасаж Ляуфнера: Будинок на вулиці Староєврейській, 12, це чотириповерхова кам'яниця споруджена в 1910-1912 роках у стилі раціональної сецесії з елементами бароко та класицизму на місці двох кам'яниць (№ 12 і 14). Кам'яниця з'єднана через спільне подвір'я з будинком на вул. Братів Рогатинців (колишній Собеського), 15. Ці дві будівлі, запроектовані в архітектурній фірмі Міхала Уляма й утворювали торговий пасаж Ляуфера [8].

Зараз з боку Староєврейської вхід до будинку перекритий колишнім комісійним магазином, який колись був частиною пасажу. Пасаж Хаїма Ізраеля Ляуфера містив кілька крамниць.

Висновки: Передумовами формування системи пасажів, так як і системи півкільця бульварів, служили наступні чинники:

1. Соціальні чинники: демографічний вибух в кінці XIX ст., початок активної міграції населення з винайденням парового двигуна, згодом і залізниці (Львів сполучили залізничною колією в 1861 році – Львів-Перемишль), забезпечення нових просторів і певного рівня санітарних вимов.

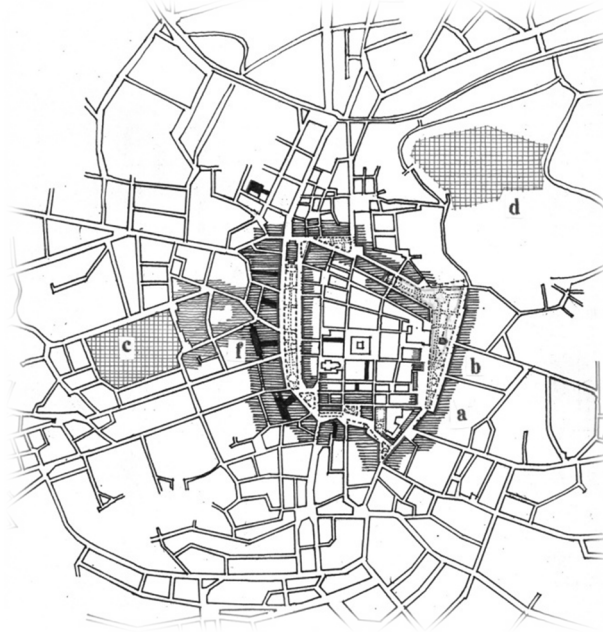

Схема розміщення пасажів Львова (1905 р.): 1. Пасаж Колізей. 2. Пасаж Belle Vue. 3. Пасаж Феллерів. 4. Пасаж Гаусмана. 5. Пасаж Міколяша. 6. Маріївський пасаж. 7. Пасаж Андреоллі. 8. Пасаж Клейна. 9. Пасаж Фрухта.

2. Урбаністичні фактори: активна розбудова міста не могла не супроводжуватись розвитком нових громадських просторів, а так як планувальна схема Львова була радіально-кільцевою, то активне насичення просторів спільного користування мало б концентруватись у центрі, щоб забезпечити всіх городян середовищем взаємодії, а оскільки вільного місця в центрі практично не було, то активно почали освоювати внутрішньо кварталні простори, які помалу почали перетворювались на пасажі.

Особливістю львівських пасажів було: активне освоєння серед ринкових кварталів (Пасаж Андреоллі, Пасаж Клейна, Пасаж Фрухта), всі пасажі розміщені в середмісті були пристосованими у внутрішньо-квартальні простори існуючих будинків, але в той самий час прослідковується транзитний зв'язок між пасажем Андреоллі та вулицею Багатих крамів, паралельно з іншого боку такий зв'язок існував між пасажами Клейна та Ляуфнера; створення ряду з пасажів навколо перекритого простору ріки Полтви на місці новоствореного кільця бульварів, прослідкування зв'язку між пасажами та існуючими громадськими просторами довкола Ринкової площі.

Список використаних джерел

1. Witwicki J. Panorama plastyczna dawnego Lwowa. – Lwow, 1936.
2. Witwicki J. Obwarowania srodmiescia Lwowa // Kwartalnik architektury i urbanistyki. – Warszawa, 1971.

3. Крип'якевич І. Історичні проходи по Львові. – Львів: Каменяр, 1991.
4. Львів. Історичні нариси. – Львів, 1936. – С. 60 – 64.
5. Історія Астрономічної Обсерваторії. Початки астрономії у Львові. Видавництво ЛНУ ім. І.Франка[Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://astro.franko.lviv.ua/>
6. Czerner . Lwow na dawnej rycinie I planie. – Wrocław: Zakład Narodowy imienia Ossolinskich, 1997 – 270 s.
7. Трегубова Т., Мих Р. Львів. Архітектурно-історичний нарис. – Київ: Будівельник, 1989. – 270с.
8. Котлобулатова І. «Пасажі Львова». Галицька брама №4 груд.1994-січ.1995.
9. ЦДАЛ Ф-52 Оп-1 Сп-770; 777; 783; 812 Власник будинку за списками податків:
  - 1- Власник за списками податків 1569 і 1573
  - 2- Власник за списками податків 1631 і 1662
  - 3- Власник за списками податків 1767
10. ДАЛО ф.2 – о.2 – спр. № 3673 пл. Ринок, 29.
11. ДАЛО ф.2 – о.2 – спр. № 5240 вул. Театральна, 12.

Ратушинской Н.В.,
Национальный университет «Львовская политехника»

ГРАДОСТРОИТЕЛЬНЫЕ ТРАНСФОРМАЦИИ ЦЕНТРЕ ЛЬВОВА И ВОЗНИКНОВЕНИЕ ПЕРВЫХ ПАССАЖЕЙ

Проанализированы основные этапы трансформации городского центра и появление первых львовских пассажей. Основной целью является определение особенностей пассажей, этапы строительства пассажей, их функциональное и предметное заполнение, связь развития пассажей с социально-экономическими факторами.

Ключевые слова: Львов, трансформация исторического ядра города, пассаж Андреолли, пассаж Фрухт, пассаж Клейна, пассаж Ляуфнера, XIX в.

Assistant Ratushynskij N.V.
Lviv Polytechnic National University

TOWN-PLANNING TRANSFORMATIONS IN THE LVIV CITY CENTER AND THE EMERGENCE OF FIRST PASSAGES ARISING

Was analyzed the main stages of transformation of the city center and the appearance of the first Lviv passages. The main objective was to determined the characteristics of passages, stages of the construction of passages, their functional and substantive filling, the relationship of building passages with socio-economic factors.

Keywords: Lviv, transformation of the historical centre of the city, Andreolli passage, Fruhta passage, Klein passage, Liayufner passage, nineteenth century.